

Rettsliggjøringens problem: argumenter for en annen samtale om voldtekt

The problem of juridification: arguments for a different conversation about rape

Anette Bringedal Houge

Ph.d., postdoktor ved Avdeling for tverrfaglig helsevitenskap, Institutt for helse og samfunn, Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo.

a.b.houge@medisin.uio.no

Sammendrag

I denne artikkelen tar jeg utgangspunkt i at voldtekt som kroppsliggjort krenkelse og handling og voldtekt som juridisk begrep er to forskjellige størrelser som bare noen ganger overlapper. Jeg problematiserer rettsliggjøringen av voldtekt som fenomen, den som gjør strafferetten til det politiske svaret på seksuelle overgrep, og voldtekt til rettens eiendom. Jeg argumenterer for at de rettslige rammene for å møte, forstå og anerkjenne voldtekt generelt og voldtektsutsatte spesielt har noen begrensninger som gjør at vi trenger en annen samtale om voldtekt, en samtale der den utsattes erfaring ikke må veies av juridiske og rettslig oppnevnte eksperter for å tas på alvor.

Nøkkelord

voldtekt, strafferett, rettsliggjøring, offentlig debatt, ekspertvelde, anerkjennelse

Abstract

In this article, I start from the premise that rape as experience and rape as a legal term are different phenomena – the first being an embodied integrity violation, the latter a concept defined through legal veridiction – and the two only sometimes overlap. I problematize the juridification of rape that makes criminal law the political answer to sexual assault, and rape the property of the court. I argue that our legal frames of meeting, understanding and recognizing rape have some limitations which stirs the need for a different conversation about rape, where the victim's experience does not have to be weighed by legal and judicially appointed experts in order to be recognized and taken seriously.

Keywords

Rape, criminal justice, juridification, public debate, expert domination, recognition

Prolog: En ganske vanlig voldtektssak

En sommerdag for noen år siden dro en ung kvinne på fest sammen med en kompis til hans venner. Hun drakk noe vin før de tok av sted, og bortsett fra kompisen kjente hun ingen på festen. Etter ankomst snakket og flørtet hun med flere festdeltakere, drakk vin og et glass med brus og brennevin, før hun raskt ble dårlig. Hun kastet opp på badet flere ganger og husker lite fra festen etter det. I avhør dagen etter fortalte hun at hun våknet brått på badet om natta av at noen førte fingrene sine inn og ut av skjeden hennes. Buksen og trusen var trukket ned. Vedkommende som fingret henne, var naken og trakk hånda til seg da hun våknet. Hun fortalte videre at hun fortumlet kledde på seg og dro derfra. Neste morgen fortalte hun kompisen sin hva som hadde skjedd, og ringte til politiet. Samme dag ble hun avhørt, anmeldte mannen på badet og undersøkt ved nærmeste overgrepsmottak. I etterforskningen som fulgte, ble et titalls vitner avhørt, og sporprøver fra blod, urin og underliv ble sikret for å teste for rusmidler og DNA. Hun mistenkte at hun var blitt dopet ned, men prøvene viste ikke annet enn alkoholinntak. DNA-analysene ga ikke treff på tiltalte i prøvene tatt fra kvinnen, men i prøvene sikret fra tiltaltes penis ble det gjort funn som kan komme fra fornærmede, uten at den sakkyndige med sikkerhet kunne konkludere. Noen dager etter første avhør tok kvinnen kontakt med politiet med nye opplysninger fordi hun glimtvis husket flere detaljer fra hva som skjedde på badet. Mye var fortsatt uklart for henne.

Tiltalte fortalte på sin side at han ikke husket noenting og sa i avhør og senere i rettssaken at han hadde blackout på tidspunktet for hendelsene han var anklaget for. Han husket å ha vært sammen med vennene sine før det ble svart, og deretter at han våknet av at politiet brøt seg inn hos ham dagen etterpå. Han fastholdt at han ikke kan ha gjort dette, at han ikke visste hvem fornærmede er, at han ikke kan ha gjort noe mot hennes vilje, foreslo at hun angret hvis noe i det hele tatt har skjedd, og da han ble presentert for resultatene av DNA-analysene, foreslo han andre måter sporprøvene som kunne stamme fra fornærmede hadde havnet på hans penis. Han fortalte at han ikke husker noe når han har blackouter i fylla, at han ikke vet hvilken kontroll han har på seg selv da, men at han aldri har fått tilbakemelding fra vennene sine om at han oppfører seg annerledes.

I tingrettsdommen fra 2019 understreker dommerne at vitnemålene fra festdeltakerne er preget av at de var beruset, og av antipatier og sympatier, ettersom de er venner av tiltalte, men også at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Etter en samlet vurdering av bevisene og vitnemålene i saken finner retten det like sannsynlig at overgrepet har skjedd, som at det ikke har det. Tingrettsdommen forklarer at retten i bevisvurderingen har «lagt særlig vekt på at det ikke er andre bevis som *entydig* bekrefter fornærmedes forklaring» (min utheving). For eksempel ser ikke dommerne bort fra at tiltalte kan ha vært naken på badet, slik fornærmede forklarer, men de ser det ikke som avgjørende, da det kan ha vært andre grunner til at han befant seg naken på badet sitt etter en fest. På samme måte kan DNA-resultatene forklares med at han på et tidspunkt støttet fornærmede inn på badet, eller med at han kan ha fått oppkastet hennes på seg, og så er dette senere overført på penis i forbindelse med urinering. Rettsaken endte i frifinnelse, dommen var enstemmig, og statsadvokaten anket den ikke.¹

Introduksjon

Når voldtektsutsatte bestemmer seg for å anmelde overgrep til politiet, overlater de til eksperter å avgjøre om erfaringene de har, kan kvalifisere som voldtekt i en rettssal. I prosessen som følger, er voldtekten i mindre grad en erfaring den voldtatte har, enn den er et juridisk spørsmål andre skal vurdere og ta stilling til om kan være erfaringen hen sier hen har, og

om den i så fall kan slås fast som en voldtekt i en rettsal. Det er en vurdering der voldtekt er et rettslig begrep og definisjonsspørsmål først, og dernest en eventuell erfaring. Gjennom etterforskningen og den strafferettslige prosessen endres det som startet som en uønsket erfaring, fra et angrep på den utsattes kroppslige integritet, en voldtekt, til en *angivelig*, en *påstått* voldtekt. Som Skilbrei (2020, 78) formulerer det: «En anklage om voldtekt er ikke et bevis for at dette har funnet sted.» Den fornærmedes erfaring blir ettergått, gjenfortalt, omfortalt, delt opp og gjort til gjenstander (bokstavelig talt: gjennom blod, semen, utflod, spytt og urin til DNA-prøver og toksikologitester) som fordeles utover et mangfold av aktører som gjennomfører større og mindre skritt i etterforskningen, fra etterforskere til saksbehandlere, rettsgenetikere og leger på toksikologilaben, sykepleiere og leger på overgrepsmottaket eller på patologen, eventuelle psykiatere eller psykologer, fastleger og vitner som forteller hvordan fornærmede og tiltalte framstår nå og rett etter det påståtte overgrepet. Alle disse brikkene blir så satt sammen igjen på en tidslinje til beviser i saken som bidrar til troverdighetsvurderinger av partene, for å se om erfaringen til hen som hevder seg voldtatt, ifølge juridiske autoriteter er bevist utover enhver rimelig tvil, først for å beslutte om det skal tas ut tiltale, og hvis så for i neste omgang å avgjøre om tiltalte er skyldig i henhold til bevisførselen.

I saken som innleder denne artikkelen, konkluderte dommerne med at beviskravet ikke var oppfylt. Samtidig understrekte retten at de ikke tvilte på «at fornærmede selv tror at overgrepet har skjedd». Retten viste forståelse for at hun hadde befunnet seg i «en svært sårbar situasjon», og følgelig for at hun tror «hun er utsatt for noe», og viste også til «det følelsesmessige inntrykk hun ga da hun var på legevakten». Saken er en av mange voldtektssaker der retten lar tvilen komme en tiltalt som ikke husker noe til gode, fremfor å legge fornærmedes ganske detaljerte forklaring om overgrepet til grunn. Saken illustrerer hvordan en ganske vanlig voldtektssak kan se ut i norske rettsaler.

Rettsliggjøringen av voldtekt er denne artikkelens omdreiningspunkt. Med rettsliggjøring mener jeg lovens ekspansjon, at stadig flere områder av livet, samlivet og samfunnet, inkludert sosiale problemer, gjøres til, møtes, og løses som juridiske, rettslige spørsmål og anliggender (se f.eks. Blichner og Molander 2005). Juridifisering handler om at vi overlater til eksperter – jurister – å håndtere (potensielle) mellommenneskelige konflikter (Christie 1977). Men i rettsliggjøring legger jeg også at jussens virkelighets- og fenomenforståelse brer om seg: at måten vi som samfunn forstår voldtekt og seksuelle krenkelser – deres uttrykk, utøvere og utsatte, årsaker og konsekvenser – også farges og formes av loven og særlig av strafferetten langt utover de få sakene som faktisk håndteres i retten. Selv om de færreste voldtekter blir behandlet i en domstol, argumenterer jeg i denne artikkelen for at den offentlige samtalen om voldtekt foregår med retten (og dens forståelseshorison) som sentralt referansepunkt. Retten er slik også en historieforteller (Houge 2019) og sannhetsforvalter (Smart 1989) for samfunnet retten regulerer og er del av. På voldtektfeltet er denne rettsliggjøringen så gjennomgripende at voldtekt, som dessverre utgjør et ganske vanlig overgrep, en utbredt mellommenneskelig erfaring, sjelden defineres, forstås, forklares eller omtales uten referanse til jussen, selv om det relativt sett er få voldtekter som håndteres av politi og rettsvesen. Slår du for eksempel opp «rape» i en ordbok, er sannsynligheten stor for at den første karakteristikken som trekkes fram i den første substantivposten, har med loven å gjøre. Oxford Learners Dictionary (u.å.) forklarer voldtekt som «the *crime* of forcing somebody to have sex when they do not want it or are not able to agree to it», mens Collins American English (u.å.) definerer voldtekt som «the *unlawful* compelling of a person through physical force or duress to have sexual intercourse» (mine uthevinger). Også på norske Ordnett.no (u.å.) innledes definisjonen av voldtekt med formuleringen «den mest alvorlige type seksuallovbrudd» (min utheving). Eksemplene er ment å illustrere at begrepet «voldtekt»

viser til en allmenn forestilling om en seksuell handling som i dag karakteriseres ved at den er forbudt. Selve handlingene begrepet viser til, fantes lenge før lover regulerte dem og vi fikk rettslige definisjoner av fenomenet, men er det lovens forbud som gjør erfaringen til voldtekt? Spørsmålet kan synes trivielt. Formålet er å understreke den sterke koblingen mellom *begrepet* voldtekt, *handlingen* begrepet viser til, og *loven* som kriminaliserer den. Forholdet mellom disse tre er ikke statisk. Samfunnet forhandler stadig om hva voldtekt i rettslig forstand skal være, om «hvordvidt sosiale og rettslige normer [om voldtekt] harmonerer» (Skilbrei 2020, 74), og om voldtektsutsatte trenger rettens anerkjennelse som offer for å bli sett, hørt og trodd og for å få oppreisning (Dullum 2016; Laugerud 2020). Rettsliggjøringen og det den innebærer, er på samme tid tilsynelatende naturgitt og i stadig forhandling og bevegelse.

Det er verken vanskelig eller uvanlig å kritisere rettspraksis i mange voldtektssaker. I denne artikkelen argumenterer jeg for at de rettslige rammene for å forstå og anerkjenne voldtekt også virker utenfor domstolene og har noen begrensninger som gjør at vi trenger å frigjøre samtalen om voldtekt fra rettens premisser. Jeg tar dermed for meg et langvarig spenningsforhold mellom feministisk rettsoptimisme, som mobiliserer for at strafferetten skal ta seksuell vold på tilstrekkelig alvor, og feministisk rettspessimisme, som advarer mot å gjøre strafferetten til et overordnet svar på strukturelle og sosiale utfordringer, gitt strafferettens iboende begrensninger og i mange tilfeller problematiske praksis. Slik problematiserer jeg rettsliggjøringen i seg selv og skriver meg med det inn i den internasjonale debatten som anerkjenner retten som en viktig arena både for å teste og avklare grensdragninger og verdier og for å drive fram feministiske kampsaker (Smart 2012; McGlynn 2022), og finner det utfordrende at rettens forståelse ekspanderer utover domstolene, og at *mer* strafferett tilsynelatende er samfunnets måte å tilnærme seg og løse problemet seksuell vold generelt og vold som rammer kvinner spesielt, på (Cossman 2019; Terwiel 2020; Gruber 2009).

Tre publikasjoner fra det siste halve året gjør diskusjonen om voldtekts rettsliggjøring særlig betimelig i en norsk kontekst. I desember 2022 publiserte Straffelovrådet NOU 2022: 21, *Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten*. Utvalget foreslår en rekke endringer av straffelovens kapittel om seksuallovbrudd, som har blitt møtt med både sterke og delte meninger om lovens innhold og strafferettens funksjon, ikke minst i høringsrunden som ble avsluttet i april 2023 (Justis- og beredskapsdepartementet 2023; Svendsen 2023). I februar 2023 lanserte en forskergruppe fra OsloMet, Universitetet i Oslo og Kriminalomsorgens utdanningscenter en rapport om den norske rettsoppfatningen. Et representativt utvalg av den norske befolkningen viste særlig stor straffevilje for voldtekt sammenlignet med andre typer lovbrudd. Samtidig fant forskerne at deltakerne i stor grad undervurderte det faktiske straffenivået for voldtekt som gjelder i Norge i dag (Frøyland et al. 2022). Samme måned lanserte også Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress en etterlengtet omfangsundersøkelse som anslår omfanget av seksuell vold i befolkningen (Dale et al. 2023). Dale et al. (2023) fant at én av fem kvinner har blitt voldtatt enten mens de var ute av stand til å motsette seg, eller ved makt og tvang, mens tre prosent av de spurte mennene svarte det samme. Det er ikke denne artikkelens formål å ettergå disse rapportene nærmere. Jeg viser til dem fordi de aktualiserer artikkelens tematikk og den større norske voldtektsdebatten som artikkelen skriver seg inn i.

Etter at jeg har presentert bakgrunnen for artikkelen og materialet den springer ut fra, fortsetter artikkelen i tre deler. Først tar jeg for meg hva rettsliggjøringen av voldtekt har oppnådd. I neste del argumenterer jeg for noen av strafferettens og rettsliggjøringens begrensninger og hvilke konsekvenser de har for samfunnets håndtering og forståelse av voldtekt. Dette leder opp til et avsluttende argument om at voldtekt også eksisterer utenfor loven

og må forstås og håndteres deretter. Rettsliggjøringen av voldtekt har mange sider. Noen av dem berører jeg ikke i det hele tatt, slik som voldtektsmyter (se f.eks. Bendixen et al. 2014; Bitsch 2019), kjønnede forestillinger om voldtekts ofre (Dahl 1994), erstatningssaker i sivilrettsforvaltningen (se Laugerud 2020), behandlingen av antatte eller dømte gjerningspersoner (se Kruse 2020; Stranden 2022) og betydningen av metoo-kampanjene som alternativ til eller snarere reaksjon på strafferettens begrensninger (se f.eks. Skilbrei 2020; Hörnle 2018), for å nevne noen. Jeg sveiper innom temaer og problemstillinger reist av andre som fortjener mer oppmerksomhet og større rettferdighet enn jeg kan yte dem i én enkelt artikkel. Min ambisjon er å samle viktige perspektiver og bygge noen ansatser til videre refleksjon over og samtale om voldtekt og seksuelle krenkelser og hvordan vi som samfunn forstår og håndterer dem.

Bakgrunn og materiale

Saken artikkelen innleder med, er 1 av 190 aidentifiserte voldtektssaker som ble ført for og avgjort i norske rettssaler i 2019, og som jeg har fått tilgang til gjennom Kripos i samarbeid med de 12 politidistriktene i forbindelse med et større forskningsprosjekt om bevisproduksjon, -bruk og -forståelse i voldtektssaker. Samme år ble 1525 voldtekter der fornærmede var over 14 år, anmeldt (Kripos 2020, 10), mens landets 24 overgrepsmottak registrerte 2039 henvendelser til sammen (se Johannessen et al. 2021).² Thoresen og Hjemdal (2014) fant at nær 11 % av kvinner som hadde vært utsatt for voldtekt, anmeldte overgrepet. Den toneangivende NOU-en *Fra ord til handling* (NOU 2008: 4, 39) anslo at 6–12 % av voldtektene som begås hvert år, anmeldes til politiet (se også Justis- og beredskapsdepartementet 2019). I år forteller tett oppunder 20 % av både menn og kvinner som forteller at de har blitt voldtatt i løpet av livet, at politiet er gjort kjent med overgrepet (Dale et al. 2023), mens bare 0,3 % av dem som rapporterte seg utsatt for voldtekt det foregående året i den nasjonale trygghetsundersøkelsen i 2020, hadde anmeldt forholdet til politiet (Løvgren et al. 2022; se også NOU 2022: 21, 33). Det er dermed rimelig å anta at de 1525 anmeldelsene i 2019 utgjør en liten brøkdel av voldtektsomfanget i Norge samme år, og at sakene som gikk for retten, utgjør en liten brøkdel av disse igjen. Straffesakene er med andre ord sterkt selektert. De gir ikke et bilde av voldtektsituasjonen i Norge, men et bilde av hvilke saker som meldes til politiet, og som politiet finner verdt å etterforske, og som statsadvokaten tar ut tiltale i.

Den innledende saken er en «typisk» voldtektssak på mange måter: Fornærmede er en relativt ung kvinne, tiltalte en relativt ung mann, saken er, som de fleste voldtektssaker, festrelatert, og begge var svært beruset. Verken tiltalte eller fornærmede husker mye fra kvelden, og selv om de ikke kjente hverandre fra før, var det felles kjente til stede på samme fest. Det er heller ikke uvanlig at fornærmede blir så full at hun mistenker å ha blitt dopet ned, uten at toksikologianalysen avdekker annet enn et stort alkoholinntak. I de fleste voldtektssaker blir det rutinemessig testet for DNA. Det er ikke gitt at det blir funn selv om det har vært seksuelt samkvem, og det er sjelden at DNA-funn i seg selv er avgjørende i en sak (Houge og Laugerud 2023). Nyere DNA-teknologi har ført til at det sjelden er den seksuelle omgangen som bestrides i retten, men hvorvidt denne var frivillig (Dahl og Lomell 2013).

Saken er også «typisk» i den forstand at det er vanskelig å vite hva utfallet i rettssaken vil bli, med utgangspunkt i sakens dokumenter. Ut fra min vurdering, som bygger på analyser av de 190 sakene i mitt datamateriale, kunne denne saken like gjerne endt med domfellelse. Sider ved fornærmedes avhør og vitnemål som her brukes som argumenter for frifinnelse, kan ligne på momenter som i andre saker brukes som argument for domfellelse. For eksempel trekker tingrettsdommen fram at fornærmede har gitt «en relativt detaljert forklaring»,

men at den har variert over tid. I politirapporten kommer det fram at fornærmede etter første avhør tok kontakt med politiet igjen og ble hentet inn til et nytt avhør for å fortelle om nye glimt hun husket fra natten. Hun forteller at minnene holder henne våken om nettene, og er ifølge avhørsreferatet tydelig på hva hun husker klart, og hva som er mer uklart for henne. Denne typen nyansert gjengivelse blir gjerne løftet fram i andre voldtektssaker som noe som øker fornærmedes troverdighet. Her blir det et argument mot hennes versjon av hva som har skjedd.

Jeg skriver at saken er «typisk» i hermetegn. Det er nemlig vanskelig å finne en gjennomsnittlig eller typisk voldtektssak i datamaterialet (Houge og Laugerud 2023). Mange historier og straffesaksprosesser ligner, men det er alltid noe som gjør at den enkelte voldtektssak skiller seg ut. Det kan være utfallet, det kan være antallet vitner, det kan være den fysiske bevisituasjonen eller forsvarets argumentasjonslinje, det kan være voldsbruken, detaljer om selve overgrepet, dissensbegrunnelser, antallet voldtekter, antall fornærmede eller tiltalte, tiden som har gått siden overgrepet skjedde, hva fornærmede husker, hvor stor oppmerksomhet saken har fått, og så videre. Saken er ikke med her fordi den skiller seg ut, er kompleks eller sensasjonell. Snarere er den valgt fordi den er relativt enkel, og fordi den har flere fellestrekk med mange andre saker – det er disse jeg gjengir over. Videre er referatene i politirapporten detaljerte, og saken fremstår som godt opplyst. Den illustrerer med andre ord en ganske vanlig voldtektssak i norsk rettsvesen og belyser artikkelens tematikk og utgangspunkt: straffereettens begrensninger som innramming av og svar på utsattes voldtektserfaringer.

Noen lesere vil stusse her. Saken endte i frifinnelse, det er jo ikke bevist at en voldtekt fant sted – er det da riktig å bruke saken som eksempel på utsattes voldtektserfaringer som om saken faktisk omhandler en voldtekt? En slik lesning underbygger et poeng jeg vil komme tilbake til: at rettsliggjøringen av voldtekt er så selvsagt at vi ofte gjør rettens grensdragninger i *straffesaker* gjeldende også i debatten om voldtekt, inklusive som inklusjons- og eksklusjonskriterium i forskningsprosjekter som skal belyse voldtekt som fenomen. Gitt at sakene som ender i retten, er så få, er det begrenset hva de kan si om sakene som henlegges eller endatil ikke anmeldes, som er langt de fleste. I arbeidet med de 190 politirapportene har jeg flere ganger spurt meg hvordan det har seg at strafferetten står så sterkt i voldtektsdebatten og voldtektsforskningen når andelen saker som strafferettslig forfølges, er så lav og misnøyen med rettens håndtering av voldtekt tilsynelatende høy (Frøyland et al. 2022; se også Dale et al. 2023 om dette; Amnesty u.å.). Dette er mitt forsøk på å drøfte dette paradokset og behovet for andre former for bevisstgjøring om voldtekt enn den vi kan få i og fra strafferetten – en samtale som May-Len Skilbrei inviterte til i dette tidsskriftet i 2020.

Rettsliggjøringens betydning

De siste tiårene har det vært en omfattende og vedvarende nasjonal og internasjonal mobilisering for å utvide hvilke handlinger som inkluderes som seksuallovbrudd, og for å skjerpe strafferammene for disse lovbruddene. Rettsoptimisme og legalstrategier, det vil si troen på og bruk av rettslige virkemidler for å oppnå endring, har vært særlig sentrale på voldtektsfeltet (Dullum 2016, 219; Houge og Lohne 2017). Det er på mange måter en vellykket strategi, fordi voldtekt og seksuelle krenkelser mobiliserer. Det er noe med seksuelle overgrep som får fram det mest straffvillige i oss: «Knapt noen andre lovbrudd vekker så mye harme, fortvilelse, ønske om hevn som alvorlig volds- og sedelighetskriminalitet»³, skrev Liv Finstad (1988, 8) allerede på 1980-tallet. Kristin Skjørten kommenterte tilsvarende i 1996: «Seksuelle overgrep setter sinnene i kok» (21).⁴ Ifølge Laugerud og Skilbrei (under vurdering) er også straffenivået for voldtekt mer enn doblet siden år 2000, og mer enn

én av fire fanger i norske fengsler soner straff for nettopp seksuallovbrudd (se også Stranden 2022).

Som resultat er innholdet i voldtektsbegrepet – rettslig og sosialt – i bevegelse. De juridiske endringene jobbes fram gjennom politisk debatt om rettslige og sosiale normer for hva som utgjør seksuelle overgrep, og mobilisering for utvidelse av hva som *bør* dekkes av strafferetten. Den strafferettslige begrepsfestingen gir handlingene et navn, ofre anerkjennelse og utsatte en mulighet til oppreisning gjennom domfellelse og økonomisk kompensasjon. Både innholdet i straffelovens paragrafer om seksuelle krenkelser og måten utsatte tar del i og ivaretas i rettsprosesser, har vært gjennom store endringer (Antonsdóttir 2020; Dullum 2016). Fornærmede i voldtektssaker var de første som fikk rett til bistandsadvokat i Norge; det skjedde i 1981 (Dullum 2016, 225). I år 2000 ble voldtektsparagrafen utvidet fra et krav om at det må «benyttes grove trusler eller vold for at ufrivillig seksuell omgang skal kunne betegnes som voldtekt i lovens forstand» til også å inkludere ute av stand og grov uaktsomhet (Ot.prp. nr. 28 (1999–2000)). I dette ligger det en anerkjennelse av at retten er foranderlig, og at lovteksters utforming kan være en viktig arena for å utvide forståelsen av hvilke handlinger som utgjør overgrep, og for å anerkjenne ulike former for vold (Smart 2012). Artikkelen innledende voldtektssak kunne altså ikke blitt ført som voldtektssak før straffelovsreformen i 2000 (Jacobsen 2019). I dag utgjør ute av stand-saker, som illustrasjonssaken i denne artikkelen er et eksempel på, over 40 % av alle anmeldte voldtektssaker (Justis- og beredskapsdepartementet 2019; Kripós 2020). I 2008 fikk fornærmede i volds- og seksuallovbruddssaker en rekke utvida rettigheter i gjennomføringen av selve straffesaken (Ot.prp. nr. 11 (2007–2008)), og i 2010 opprettet Kripós en egen enhet med ansvar for etterforskning av seksuallovbrudd (se Dullum 2016; Skilbrei og Stefansen 2018 for nærmere beskrivelse av denne utviklingen). Så sent som i desember 2022 leverte Straffelovrådet sin utredning om ytterligere endringer i straffelovens seksuallovbruddsbestemmelser på oppdrag fra en regjering som ønsker en tydeligere samtykkebestemt lovgivning (NOU 2022: 21). Utfallet av utredningen i form av endringer i straffeloven er ennå til behandling når denne artikkelen går i trykken.

Kriminaliseringen og rettsliggjøringen av voldtekt har utvilsomt vært viktig for å gi utsatte, kvinnebevegelsen og samfunnet et språk og en arena for å håndtere og kreve at utsattes erfaring blir tatt på alvor (se også Cossman 2019). Det har ikke vært en arena uten hindringer, fordommer, diskriminering eller feilvurderinger (se f.eks. Dahl 1994; Bitsch og Klemetsen 2017), men det har ført til at seksuell vold er høyt på den politiske og juridiske dagsorden. Rettsliggjøringen har formet hva det betyr å utsettes for seksuelle krenkelser, og løftet fram utsatte gjennom å insistere på at voldtekt ikke er et privat anliggende, men et offentlig ansvar. Og strafferetten definerer og rammer inn samtalen om voldtekt i det offentlige rom: Lovens begrensede formulering, utbredt straffrihet, høye henleggelsesrater og manglende strafferettslig forfølgelse forstås som forklaring på og årsak til de høye forekomsttallene. Slik blir også strafferetten problemets løsning (se for eksempel Dale og Ropstad 2019). Fremst i verktøykassen er troen på at mer strafferettslig forfølgelse vil føre til færre voldtekter. Til tross for at få voldtektsanmeldelser leder til rettsak og enda færre til domfellelse, har denne måten å forstå voldtekt på ført til det man kan kalle *anmeldelsesforventning* eller endatil *-press*: en ansvarliggjøring av voldtektsutsatte som handler om at å anmelde ikke bare er viktig for den utsatte selv, men også for samfunnet generelt og for mulige framtidige ofre spesielt (se bl.a. Hansen et al. 2021; Laugerud og Skilbrei 2023; Holm 2020).

Retten, og strafferetten i særdeleshet, handler ikke bare om hvilke handlinger som reguleres og straffes, men også om det normsettet som loven er. Det at noe tas inn i straffeloven

er antatt i seg selv å påvirke og forme vårt liv og levesett. I tråd med denne artikkelens forståelse av rettsliggjøring innebærer dette at retten er en sentral premissleverandør og referanseramme ikke bare i form av å være en «praktisk» løsning på problemet voldtekt, men også for vår fenomenforståelse, utover det normative. Strafferetten er situert, den opererer etter et bestemt formål som former alle strafferettens fortellinger. Rettens fortellinger om overgrep, om motiver og om hendelser og deres konsekvenser er nødvendigvis knyttet til strafferettens individualisering av skyld, og de er instrumentelle på bestemte måter. Fordi strafferetten har som utgangspunkt at den tiltalte er uskyldig inntil det motsatte er bevist, formes fortellingene i retten av en jakt på, skepsis til og vurdering av beviser og i hvilken grad de sammen og hver for seg er overbevisende nok til å slutte at den seksuelle handlingen i saken er det overgrepet tiltalen hevder at det var. Retten er slik nødvendigvis reduksjonistisk (Koskenniemi 1999; Houge 2016), mens rettens aktører er trent «opp til enighet om hva som er relevant i en sak» (Christie 1977, 123).

Dette betyr ikke at strafferetten skapes eller opererer i et vakuum (Rose og Valverde 1998, 546). Diskurser som formes, prøves, virker og brukes i og for retten, mater også den sosiale diskursen om fenomenet retten behandler (Felman 2002; Houge 2019). Rettsliggjøringen former vår sosiale forestillingsevne og hvordan vi snakker om og møter både utsatte og gjerningspersoner. For å parafrasere Christie (1977) er voldtekt (blitt) rettens eiendom. Loven og strafferettslige utfall definerer «den autoritative skillelinjen mellom sant og usant» i voldtektssaker og i den større debatten (Hansen et al. 2021; Cossman 2019). Hvilke konsekvenser får det når strafferetten definerer hvem som kan snakke sant om og som et «voldtektsoffer»?

Rettsliggjøringens begrensning

(Straffe)rettsliggjøringen av voldtekt og seksuelle krenkelsler har hatt medgang siden Finstad (1988) argumenterte for å avskaffe fengslene og beholde domstolene primært for den rituelle behandlingen av skyldspørsmålet i sedelighetssaker og Skjørten (1996) advarte om at strafferettssystemets mange formål bygde på et sviktende kunnskapsgrunnlag. Rettsliggjøringen har resultert i flere anmeldelser, flere dommer og strengere straffer for flere former for seksuelle overgrep. Da Finstad argumenterte for en omveltning av kriminalpolitikken som blant annet innebar at fengslene avskaffes og retten til erstatning frikobles fra anmeldelser, gjorde hun det blant annet fordi strafferettssystemet ga «blaffen i både gjerningsmenn og ofre» (1988, 27). Med endringene i både kriminalomsorgen (se Kruse 2020, 28–40 for en sammenfatning av straffens formål og terapeutiske intervensjoner overfor sedelighetsdømte) og «ofrenes stilling i straffesaker» (Dullum 2016) i tiårene som fulgte, er det en påstand med større modifikasjoner i dag enn det var den gang. Men samtidig som samfunnet stadig forhandler om hva voldtekt i rettslig forstand skal være, og hva straffene for overtredelser av seksuallovbruddsbestemmelser skal innebære, handler rettsliggjøringen også om at hvordan vi forstår voldtekt, hvordan vi definerer begrepet, hvem som definerer det, hvem som får bestemme når en voldtekt har skjedd, og hvordan vi møter overgrepene, umiddelbart er koblet til retten. Jussens definisjoner og grensdragninger gir oss et språk og en fenomenavgrensning. Denne avgrensningen virker utover politiets og rettsapparatets oppfølging av anmeldelser i voldtektssaker.

Som Skilbrei (2020, 76) påpeker: «I de siste årenes offentlige debatt om voldtekt har det (...) vært rettet kritikk mot at voldtatte blir avhengige av retten for å få rett og bli hørt.» Med mindre voldtaktsutsatte kan vise til en fellende dom, blir utsatte møtt med en grunnleggende skepsis. Skilbrei (2020, 78) understreker i samme artikkel at en henleggelse eller frifinnelse ikke nødvendigvis betyr at en voldtekt ikke har funnet sted. Beviskravene i voldtektssaker er

i mange saker høyere enn livet kan levere på: Mens «nei» burde vært nok til å stoppe ethvert seksuelle framstøt, er det ikke gitt at en påstand om at man sa «nei», holder eller *burde* holde rettslig sett. Ord-mot-ord-saker er vanskelig å bevise. Men at tiltalte vurderes som uskyldig for retten inntil det motsatte er bevist, er ikke det samme som at fornærmede ikke har blitt voldtatt før gjerningsmannen er funnet skyldig. Som jeg har vært inne på, er ikke retten en objektiv eller uhildet historieforteller og sannhetsforvalter. Domstolenes prinsipielle innramming er at det er bedre om ti skyldige går fri, enn at én uskyldig dømmes, en doktrine som tilskrives romerretten (Halvorsen 2002). I rettens bilde blir voldtekt omfortalt innenfor strafferettens begrensninger og muligheter (Felman 2002, 123; Trinch 2010). Saken som innleder denne artikkelen, illustrerer at retten leter etter *fellende* beviser. Tingretten fant ikke sporprøvene tunge nok og konkluderte med at det samlede bevisbildet ikke utelukket alternative hendelsesforløp som mulige og sannsynlige *nok*, slik at tiltalte måtte bli frifunnet. Blandingsresultatet fra DNA-prøven fra tiltaltes penis var heftet med noe usikkerhet knyttet til fornærmede. Ifølge sakkyndig i saken passer prøven «med fornærmedes DNA-type (...), men vi har ikke nok informasjon til å kunne konkludere med sikkerhet» (personlig kommunikasjon i epost, 20. januar 2023). I avhørene av de andre festedeltakerne, som var venner av tiltalte, blir fornærmede framstilt som «lett på tråden» og «pågående». Som i mange andre voldtektssaker som ender i frifinnelse, finner retten fornærmede troverdig, men upålitelig på grunn av rusinntak. Voldtekten *kan* ha funnet sted, men bevisene er ikke sikre *nok*.

Voldtekt som erfaring og voldtekt som juridisk definisjonsspørsmål er to forskjellige størrelser som bare noen ganger overlapper. Fra de mange tusen voldtektene som anslås hvert år, til de rundt 200 som ender opp i en rettssal, og de enda færre som ender med domfellelse, er det en omfattende seleksjon på ulike nivåer (se Skjørten 1996, 23–24). Seleksjonen starter hos den utsatte, som kan ha mange grunner til å ikke anmelde, fra å ikke selv identifisere seg som et voldtektsoffer til uansett å ikke ville bli kategorisert som det i andres blikk, fra skepsis til politiet og/eller strafferettsapparatet til både frykt og omtanke for gjerningspersonen (se særlig Hansen 2018; Hansen et al. 2021; Dale et al. 2023). Deretter vurderer politiet etterforskningsskritt, eventuelle avhør og beviser, før påtalemyndigheten eventuelt avgjør om det skal tas ut tiltale. Her inngår bevis- og troverdighetsvurderinger, og statsadvokaten skal ikke bare finne fornærmede troverdig. Hen skal være overbevist om at tiltalte er skyldig, og om at hen kan føre tilstrekkelige bevis for dette i den forestående rettssaken til at dommerpanelet også vil avsi fellende dom (se Riksadvokaten 2018, 15). I tingretten er det igjen flertallet av de tre i dommerpanelet som må finne det bevist utover enhver rimelig og fornuftig tvil at tiltalte har gjort det som står i tiltalen. I voldtektssaken som danner utgangspunktet for denne artikkelen, stemte alle tre dommerne for frifinnelse. Statsadvokaten mener på sin side at det kunne vært aktuelt å anke saken dersom én av tingrettsdommerne hadde tatt ut dissens (personlig kommunikasjon, 14. april 2023). Ved en eventuell anke må et flertall på fem av sju dommere i lagmannsretten finne tiltalte bevist skyldig utover enhver rimelig og fornuftig tvil for at det skal bli en fellende dom. Til tross for disse kjente barrierene møter voldtatte beviskrav også utenfor retten; det sås tvil om hva den utsatte har opplevd, både i kommentarfelt i tradisjonelle medier, i sosiale medier, i omgangskrets og blant venner (se f.eks. Østby og Stefansen 2017). Dette kan forstås som en konsekvens av fenomenforståelsens rettsliggjøring. Voldtekt er en alvorlig anklage, og rettens beviskrav skal sikre at uskyldige ikke blir dømt. Men voldtekt er en alvorlig anklage fordi det er et alvorlig overgrep å utsettes for. Selv med retten i ryggen møtes mange utsatte med tvil eller bagatellisering og spørsmål om voldtekt virkelig er riktig begrep å bruke om den seksuelle omgangen, spesielt dersom voldtekten ikke bærer preg av overfall, trusler eller vold. Samtidig er det noen viktige nyanser fra strafferettsapparatets behandling som ikke trenger like godt gjennom til «allmennheten». En

frifinnelse eller henleggelse kan skyldes bevisituasjonen heller enn at fornærmede ikke blir trodd. Fornærmede kan fortsatt bære med seg overgrepet slik hen opplevde og husker det, men har i tillegg vært gjennom en krevende etterforskning og rettsprosess som har endt med at den tiltalte fikk medhold. Likevel vil en frifinnelse kunne bli forstått som at ingen voldtekt har skjedd (se Skilbrei 2020).

Rettsliggjøringen skaper et hierarki av voldtekter der de som er beviselige foran retten, veier tyngst også i samfunnet. Strafferettens styrke, eller dominans, i innrammingen av og tilnærmingen til voldtekt har slik en kostnad for mange av dem som ikke blir trodd i rettsapparatet, dem som blir voldtatt uten tilstrekkelige beviser, og dem som ikke vil eller kan gå gjennom rettsapparatet med sin erfaring. Rettsprosesser tar lang tid og er krevende å stå i (Justis- og beredskapsdepartementet 2019). Selv om noen voldtektsutsatte (og ofre for andre kriminaliserte handlinger) *kan* oppleve strafferetten som gjenopprettende (se også Cossman 2019), er ikke strafferetten først og fremst til for voldtatte eller kriminalitetsofre for allerede begåtte kriminaliserte handlinger. Strafferettens⁵ primære rolle og begrunnelse i Norge er, som Skilbrei (2020, 75) oppsummerer, «å forebygge nye lovbrudd» (se også Ot.prp. nr. 90 (2003–2004); Ugelvik 2014).

Voldtekt utenfor loven: noen avsluttende tanker

Voldtektsfeltet er preget av paradokser. Det er et paradoks, som Kruse (2020, 4) sammenfatter det, at en type handling som vekker så mye avsky og sinne i befolkningen, også er så utbredt (se også Mooney 2007). Det ropes om strengere straffer, samtidig som strafferettens håndtering får gjennomgå i sterke ordelag. Utsatte oppfordres til å anmelde, men advares mot rettsprosessen. Overgripere fordømmes som avvikere, men er som regel midt iblant oss (Victor og Waldram 2015; Kruse 2020). Slik ordbøkene vektlegger voldtekt som kriminalisert, handler også den offentlige debatten primært om den rettslige håndteringen av voldtekt. Hvordan har det seg, og hva betyr det at den rettslige oppfølgingen står så sentralt i offermottakelsen selv om vi vet at anmeldelser sjelden ender i tiltale og rettssaker ofte i frifinnelser?

I denne artikkelen har jeg argumentert for at voldtekt i stor grad er rettens eiendom, og problematisert rettsliggjøringen med utgangspunkt i hva dette gjør med samfunnets forståelse av voldtekt og seksuelle krenkelser utover rettens konkrete behandling av saker. Gjennom hvem som eier begrepet, formes og begrenses også kunnskapen om hva voldtekt er, og hvilke spørsmål som er de relevante å stille. Jeg er ikke blind for hvordan jeg selv bidrar til denne forsterkingen av strafferettsfokuset gjennom å gjøre nettopp dette til artikkelens akse. Jeg mener likevel det er en nødvendig øvelse for å belyse særlig to utfordrende aspekter. For det første fører rettsliggjøringen til press på voldtektsutsatte om å anmelde og stå i rettslige prosesser, til tross for høye henleggelsesrater, tidkrevende og vanskelige etterforskninger og strafferettsprosesser, og ofte av hensyn til andre enn seg selv. For det andre fopstrer dette presset et behov for å objektivt stadfeste ikke bare skyld eller uskyld, men også å overlate til eksperter å vurdere om den voldtatte er voldtatt. Den utsatte overlater til andre å definere sin egen erfaring, og strafferetten tilbyr ikke en prosess der tvilen kommer fornærmede til gode (se Finstad 1988).

«Det er på alle måter best om overgrep kan forebygges framfor å straffeforfølges i etterkant», slår Justis- og beredskapsdepartementet (2019, 23) fast i den siste handlingsplanen mot voldtekt. Det er lett å være enig i betydningen av (utenomrettslig) forebygging. Imidlertid er det ikke gitt at straffeforfølgning skal være det primære tiltaket som tilbys når skaden først har skjedd, verken for den enkelte utsatte eller for oss som samfunn. Fordi voldtekt er

en grov integritetskrenkelse som sjelden etterlater seg entydige beviser, slik tingrettsdommerne etterspurte i saken brukt som gjennomgående eksempel i denne artikkelen, er ikke strafferetten egnet til å definere samfunnets rammer for å forstå, møte og anerkjenne voldtekt generelt, ei heller de fleste voldtektsutsatte spesielt. At strafferetten er viktig og riktig for noen, gjør den ikke egnet for alle. Å være kritisk til strafferettens dominans er ikke det samme som å ønske strafferetten bort eller å ikke ønske den bedre, men det *er* en oppfordring om at vi løsriver erfaringen som voldtekt er, fra strafferettens strenge beviskrav og frigjør samfunnets forståelse av og respons på fenomenet fra å være rettens eksklusive eiendom (se også McGlynn 2022). Vi trenger flere og parallelle samtaler om hvordan å forebygge og møte utsatte på best mulig måte, som favner både de som ønsker en strafferettsprosess, de som ikke ønsker å anmelde, og de hvis erfaring er utenfor det som kan bevises i en etterforskning og domstol.

Forfatterens takk

Tusen takk til bibliotekar Ann Margareth Midttvedt, gode kollegaer Helen Johannesen, Liv Finstad og Anja Emilie Kruse, trofast sparringspartner Andreas Hessen Schei, konstruktive fagfeller samt redaktører Margunn Bjørnholt og Solveig Laugerud. Takk også til UiO:Livsvitenskap for støtte til å gjennomføre prosjektet som refleksjonene i denne artikkelen springer ut fra.

Noter

- 1 Politirapporten som denne saksbeskrivelsen er basert på, er 1 av de 190 voldtektssakene som ble avgjort i norske rettssaler i 2019 som utgjør datagrunnlaget for forskningsprosjektet *Fra medisinske funn til juridiske bevis*. I gjengivelsen har jeg av hensyn til de involverte partene tatt med hovedtrekkene i saken, men utelatt detaljer som gjør den spesifikke saken identifiserbar. Det at saken ikke ble anket fra tingretten, gjør også at den ikke er tilgjengelig for søk i den offentlig tilgjengelige Lovdata-databasen, som hever terskelen for identifisering ytterligere. Lovdatas formål er å «opprette, vedlikeholde og drive systemer for rettslig informasjon». Det innebærer å forvalte et åpent nettsted som inneholder de norske «rettskildene som regulerer borgernes rettigheter og plikter», samt avgjørelser fra lagmannsrettene, høyesterett og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Tingrettsavgjørelser er kun unntaksvis tilgjengelige. Se https://lovdata.no/info/om_lovdata (lesedato 1. februar 2023). For mer om utvalg og dette datamaterialet, se «Bakgrunn og materiale» under.
- 2 Merk at de 190 voldtektssakene som jeg har tilgang til, ikke utgjør *alle* voldtektssaker som ble ført for norske rettssaler i 2019. Utvalgskriteriene mine overfor Kripos inkluderte voldtekt med og uten samleie, grov voldtekt og grovt uaktsom voldtekt. Voldtektsforsøk var ikke inkludert, heller ikke voldtekt og seksuelle overgrep mot barn under 14 år. Saker der strengeste mulige reaksjon var ungdomsstraff, var også ekskludert. Videre: I politiets databaser registreres sakene på det alvorligste forholdet, slik at noen voldtektssaker som inngår i komplekse saker med mer alvorlige forhold, kan ha falt utenfor i vårt søk. I uttrekk av aktuelle saker har vi imidlertid kryssjekket med søk i Lovdata (se fotnote 1) og slik fanget opp de av disse sakene som ble behandlet i lagmannsrettene. Summen av disse begrensningene gjør imidlertid at det er avvik mellom voldtektssakene jeg har tilgang til, og antallet forespeilet i Justis- og beredskapsdepartementets handlingsplan (2019, 20), der det oppgis at antall tiltalebeslutninger er økende fra sist oppgitte år – 2017 – da det ble tatt ut tiltalte i 382 saker.
- 3 Fram til ny lovgivning om seksuallovbrudd i 2000 het straffelovens bestemmelser om denne typen lovbrudd «sedelighetslovbrudd».
- 4 Det er ikke min hensikt med disse eksemplene å antyde at rettsliggjøringen av voldtekt først startet på slutten av 1900-tallet. Det er imidlertid rettsliggjøringens rammer og virkninger i nyere tid som er mitt anliggende. For en interessant reportasje om straffedebattens konfliktlinjer på voldtektfeltet i Norge 100 år før dette igjen, se Korsvik 2023.

- 5 Strafferetten er her forstått som hele strafferettsapparatet, inkludert både straffeloven og straffesanksjoner.

Referanser

- Amnesty. u.å. «Voldtekt i Norge: Vi trenger en samtykkelov.» Lesedato 8. mai 2023: <https://amnesty.no/voldtekt/samtykkelov>
- Antonsdóttir, Hildur F. 2020. «Empowered or protected? The ‘problem’ of complainants’ rights in Danish and Norwegian preparatory works on criminal procedure.» I *Rape in the Nordic countries: continuity and change*, redigert av MB. Heinskou, ML. Skilbrei & K. Stefansen, 137–154. New York: Routledge.
- Bendixen, Mons mfl. 2014. «Voldtektsmyter og kjønnsjåvinisme blant norske lekdommere og fagdommere.» *Tidsskrift for norsk psykologforening* 51 (1): 7–13.
- Bitsch, Anne. 2019. «The Geography of Rape: Shaming Narratives in Norwegian Rape Cases.» *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 44 (4): 931–953. <https://doi.org/10.1086/702032>
- Bitsch, Anne og Marit Klemetsen. 2017. «The legal grading of sexual citizenship: sentencing practices in Norwegian rape cases.» *Gender, place and culture*, 24 (2): 174–188. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2017.1298572>
- Blichner, Lars C. og Anders Molander. 2005. *What is juridification?* Working Paper No.14, March 2005. Oslo: ARENA Centre for European Studies, Universitet i Oslo.
- Christie, Nils. 1977. «Konflikt som eiendom.» *Tidsskrift for rettsvesen*, 90 (2/3): 113–132.
- Collins American English Dictionary. u.å. «Rape». Lesedato 3. september 2023: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/rape#google_vignette
- Cossmann, Brenda. 2019. «#MeToo, Sex Wars 2.0 and the Power of Law.» *The Asian Yearbook of Human Rights and Humanitarian Law* 3: 18–37. https://doi.org/10.1163/9789004401716_003
- Dahl, Johanne Y. og Heidi M. Lomell. 2013. *Fra spor til dom – en evaluering av DNA-reformen*. Oslo: Politihøgskolen.
- Dahl, Tove S. 1994. *Pene piker haiker ikke. Artikler om kvinnerett, strafferett og velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dale, Jon G. og Kjell I. Ropstad. 2019. «Voldtekt skader individet, men rammer et samfunn.» VG, 25. mars, 2019. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/700x9w/voldtekt-skader-individet-men-rammer-et-samfunn>
- Dale, Maria T.G. mfl. 2023. *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen*. NKVTS rapport nr. 1/2023.
- Dullum, Jane. 2016. «En ny offerposisjon? Om styrkede rettigheter for fornærmede i straffesaker.» *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap* 103 (3): 219–244. <https://doi.org/10.7146/ntfk.v103i3.97876>
- Felman, Shoshana. 2002. *The Juridical Unconscious: Trials and Traumas in the Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Finstad, Liv R. 1988. «Sedlighetsforbrytere ut av fengslene: prinsipper for en realistisk utopi.» *Materialisten* 16 (3): 7–29.
- Frøyland, Lars R. mfl. 2022. *Rettsoppfatning i den norske befolkningen: Holdninger til straff og straffegjennomføring i den norske befolkningen*. NOVA rapport 9/22.
- Gruber, Aya. 2009. «Rape, Feminism, and the War on Crime.» *Washington Law Review* 84 (4): 581–658.
- Halvorsen, Vidar. 2002. «Hvorfor er det bedre at ti skyldige går fri enn at en uskyldig blir dømt?» *Tidsskrift for strafferett* 2 (3): 234–243. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN0809-9537-2002-03-03>

- Hansen, Maria. 2018. «Vilje og motvilje. Fortellinger bak ikke-anmeldte voldtekter.» Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Hansen, Maria, Kari Stefansen og May-Len Skilbrei. 2021. «Non-reporting of sexual violence as action: Acts, selves, futures in the making.» *Nordic Journal of Criminology* 22 (1): 42–57. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2020.1867401>
- Holm, June. 2020, 29. april. «Julies historie» [Audiopodcast-episode]. I *Vi tror deg*. Vi tror deg-stiftelsen. Lesedato 31. januar 2023: <https://www.vitrordeg.com/podcast/>
- Houge, Anette B. 2016. «Re-presentations of Defendant Perpetrators in Sexual War Violence Cases Before International and Military Criminal Courts.» *The British Journal of Criminology*, 56 (3): 419–437. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv065>
- Houge, Anette B. 2019. «Narrative expressivism: A criminological approach to the expressive function of international criminal justice.» *Criminology & Criminal Justice*, 19 (3): 277–293. <https://doi.org/10.1177/1748895818787009>
- Houge, Anette B. og Solveig Laugerud. 2023. «'Unconscious or for Other Reasons Incapable of Resisting;' (Un)Protected Sexual Assault under Norwegian Criminal Law.» *Violence Against Women* [Online first]. <https://doi.org/10.1177/10778012231181048>
- Houge, Anette B. og Kjersti Lohne. 2017. «End Impunity! Reducing Conflict-Related Sexual Violence to a Problem of Law.» *Law and Society Review* 52 (4): 755–789. <https://doi.org/10.1111/lasr.12294>
- Hörnle, Tatjana. 2018. «#MeToo – Implications for Criminal Law.» *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice* 6 (2): 115–135. <https://doi.org/10.15845/bjclcj.v6i2.2720>
- Jacobsen, Jørn. 2019. *Valdtektsstraffebudet – gjeldande rett og spørsmålet om reform*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Johannessen, HM. mfl. 2021. Evidently Rape – Medisinsk, legal og allmenn forståelse av fysiske bevis i voldtektssaker. *Bevis*. ISSN 0803-3544. 29–32.
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2019. «Handlingsplan mot voldtekt 2019–2022.» Lesedato 31. januar 2023: <https://www.regjeringen.no/contentassets/1469f9bedad1476aad0369ee899ab65/handlingsplan-mot-voldtekt-20192022.pdf>
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2023. «Høring – NOU 2022: 21 Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten.» Lesedato 8. mai 2023: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-nou-2022-21-strafferettslig-vern-av-den-seksuelle-selvbestemmelsesretten/id2959202/?expand=horings svar>
- Korsvik, Trine R. 2023. «Piskestraff for voldtekt?» Kvinnehistorie. Lesedato 2. februar 2023: <https://www.kvinnehistorie.no/artikkel/t-7396?fbclid=IwAR0dzPFLlcsvo5o3fnKj2mnecWj-irb1rPGfjG5d0OTf8uqqwSg8VDIBkg>
- Koskenniemi, Martti. 1999. «Letter to the Editors of the Symposium.» *The American Journal of International Law* 93 (2): 351–61. <https://doi.org/10.2307/2997994>
- Kripos. 2020. *Voldtektsituasjonen i Norge 2019*. Oslo: Seksjon for seksuallovbrudd, Etterforskningsavdelingen, Kripos.
- Kruse, Anja E. 2020. «The Why, the Who and the Wherefore. Explanations, self-change and social friction in men's narratives of sexual violations.» Doktoravhandling, Universitetet I Oslo.
- Laugerud, Solveig. 2020. «The legible rape victim: How disciplinary discourses in the legal system create a new victim identity.» Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.
- Laugerud, Solveig og May-Len Skilbrei. «Disproven, Discounted, and Contested Stories of Rape – the Legal (Re)framing of Cases (of False Accusations) of Rape.» Upublisert manuskript under vurdering.
- Løvgren, Mette, Asle Høgestøl og Andreas Kotsadam. 2022. *Nasjonal trygghetsundersøkelse 2020*. NOVA rapport 2/22.
- McGlynn, Clare. 2022. «Challenging anti-carceral feminism: Criminalisation, justice and continuum

- thinking.» *Women's Studies International Forum* 93: 102614 <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2022.102614>
- Mooney, Jayne. 2007. «Shadow values, shadow figures: real violence.» *Critical Criminology* 15 (2): 159–170. <https://doi.org/10.1007/s10612-007-9023-7>
- NOU 2008: 4. *Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Oslo: Justis- og politidepartementet. Lesedato 31. januar 2023: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-4/id497659/?ch=1>
- NOU 2022: 21. *Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten — Forslag til reform av straffeloven kapittel 26*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. Lesedato 31. januar 2023: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-21/id2951792/>
- Ordnnett.no (u.å.). «Voldtekt.» Lesedato 5. mai 2023: <https://www.ordnett.no/search?language=no&phrase=voldtekt>
- Ot.prp. nr. 28. 1999–2000. *Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)*. Justis- og politidepartementet. Lesedato 31. januar 2023: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-28-1999-2000-/id160376/?ch=1>
- Ot.prp. nr. 90. 2003–2004. *Om lov om straff (straffeloven)*. Justis- og politidepartementet. Lesedato 7. februar 2023: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-90-2003-2004-/id179300/?ch=1>
- Ot.prp. nr. 11. 2007–2008. *Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)*. Justis- og politidepartementet. Lesedato 31. januar 2023: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-11-2007-2008-/id489616/?ch=1>
- Oxford Learners Dictionary (u.å.). «Rape.» Lesedato 3. september 2023: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/rape_1?q=rape
- Riksadvokaten. 2018. Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv. (Kvalitetsrundskrivet). Rundskriv nr. 3/2018, revidert februar 2019. Lesedato 8. mai 2023: <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2019/02/Kvalitetsrundskrivet-revidert-februar19.pdf>
- Rose, Nikolas og Mariana Valverde. 1998. «Governed by law?» *Social and Legal Studies* 7 (4): 541–551. <https://doi.org/10.1177/096466399800700405>
- Skilbrei, May-Len. 2020. «Når retten ikke gir rett, eller ikke gir rett nok.» *Tidsskrift for Kjønnforskning* 44 (1): 74–79 <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2020-01-07>
- Skilbrei, May-Len og Kari Stefansen. 2018. *Seksuell vold. En samfunnsvitenskapelig innføring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Skjorten, Kristin. 1996. «Rettsoptimisme og seksualisert vold.» *Materialisten* 24 (1–2): 21–39.
- Smart, Carol. 1989. *Feminism and the power of law*. New York: Routledge.
- Smart, Carol. 2012. «Reflection.» *Feminist Legal Studies* 20 (2): 161–165. <https://doi.org/10.1007/s10691-012-9199-4>
- Stranden, Anne L. 2022. «Dømt for seksuallovbrudd: – Jeg får ikke jobb og føler jeg aldri blir ferdig med å sone.» *Forskning.no*. Lesedato 7. februar 2023: <https://forskning.no/arbeid-juridiske-fag-kriminalitet/domt-for-seksuallovbrudd-jeg-far-ikke-jobb-og-foleer-jeg-aldri-blir-ferdig-med-a-soner/2084225>
- Svendsen, Tinius. 2023. «Straffelovrådets forslag på høring: Delte meninger om samtykke-lov og nedsatt seksuell lavalder.» *Advokatbladet*, 19. april 2023. Lesedato 8. mai 2023: <https://www.advokatbladet.no/samtykkelov-seksuallovbrudd/delte-meninger-om-samtykke-lov-og-nedsatt-seksuell-lavalder/193829>
- Terwiel, Anna. 2020. «What is carceral feminism?» *Political Theory* 48 (4): 421–442. <https://doi.org/10.1177/0090591719889946>

- Thoresen, Siri og Ole K. Hjemdal. 2014. *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. NKVTS rapport nr. 1/2014.
- Trinch, Shonna. 2010. «Risky subjects: Narrative, literary testimonio and legal testimony.» *Dialectical Anthropology* 34 (2): 179–204. <https://doi.org/10.1007/s10624-009-9105-x>
- Ugelvik, Thomas. 2014. «Prevensjon eller gjengjeldelse? En kommentar til Morten Kinander.» *Jussens venner* 49 (1): 38–48. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2014-01-02>
- Victor, Janice og James B. Waldram. 2015. Moral Habilitation and the New Normal. I *Narrative Criminology: Understanding Stories of Crime*, redigert av Lois Presser og Sveinung Sandberg, 96–121. New York: New York University Press.
- Østby, Lene G. og Kari Stefansen. 2017. «Nettverkets betydning etter seksuelle overgrep.» *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 14 (3): 210–220 <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2017-03-02>